

AZ EMBERI JOGOK A GLOBÁLIS FENNTARTHATÓSÁGI CÉLOK ÉS A VÁROSFEJLŐDÉS KERESZTMETSZETÉBEN

¹Egyed Ildikó – ²Horeczki Réka✉

¹Tudományos munkatárs, ELTE Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Regionális Kutatások Intézete; egyed.ildiko@krtk.elte.hu; ORCID: 0000-0002-8711-6270

²Tudományos főmunkatárs, ELTE Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Regionális Kutatások Intézete; horeczki.reka@krtk.elte.hu; ORCID: 0000-0003-3131-681X

DOI: 10.15170/terinno.2026.19.01.03

Absztrakt: A tanulmány Arisztotelész nyomán abból a feltevésből indul ki, hogy a város elsődleges célja az emberhez méltó, kiteljesedett élet biztosítása. Ezt a filozófiai alapelvet vetíti rá a 21. század globális kormányzási keretrendszerére, elsősorban az ENSZ Fenntartható Fejlődési Céljaira. A kutatás rámutat, hogy bár az SDG-k és az emberi jogi egyezmények eltérő logikával működnek, alapelveik szorosan összekapcsolódnak. A 11. SDG (Fenntartható városok) és az ENSZ Új Városi Agendája a fenntarthatóság „városi fordulatát” jelképezik, hivatkozva a városhoz való jogra és a részvétel elvére, viszont nem emeli nemzetközi jogilag egységesen kikényszeríthető hatáskörre. Bemutatjuk továbbá, hogyan fejlődött a lefebvre-i városhoz való jog gondolata a kortárs „emberi jogi városok” mozgalmává, amelyekben a helyi önkormányzatok a szociális jogok hatékony védelmezőivé válnak. A tanulmány kitér ezen kívül az SDG-k európai lokalizációjára is, rámutatva az Európai Zöld Megállapodás társadalmi dimenziójának gyengülésére, ugyanakkor kiemelve a városi önkéntes jelentések és a klímasemlegességi missziók pozitív példáit. A tanulmány amellett érvel, hogy a fenntartható városfejlesztés csak akkor lehet eredményes, ha az emberi jogi elvek a tervezési és finanszírozási folyamatok szerves részét képezik. A városok így az agendák kulcsszereplőivé válnak, hidat képezve a globális fenntarthatósági célok és a helyi közösségek mindennapi életminősége között.

Kulcsszavak: életminőség, emberi jogok, fenntartható fejlődési célok, lokalizáció, városfejlesztés

HUMAN RIGHTS AT THE INTERSECTION OF GLOBAL SUSTAINABILITY GOALS AND URBAN DEVELOPMENT

Abstract: Following in the footsteps of Aristotle, the study begins with the premise that the primary purpose of the city is to ensure a life of dignity and fulfillment for its inhabitants. It applies this philosophical principle to 21st-century global governance frameworks, primarily the United Nations Sustainable Development Goals. The research highlights that although the SDGs and human rights conventions operate according to different logics, their underlying principles are closely intertwined. SDG 11 (Sustainable Cities) and the UN New Urban Agenda represent the “urban turn” in sustainability, invoking the right to the city and the principle of participation, yet they do not elevate these to a legally enforceable right under international law. We also demonstrate how Lefebvre’s concept of the “right to the city” has evolved into the contemporary “human rights cities” movement, in which local governments become effective defenders of social rights. The section addressing the European localization of the SDGs highlights the weakening of the social dimension of the European Green Deal while showcasing positive examples of voluntary urban reporting and climate neutrality initiatives. The study argues that sustainable urban development can only be effective if human rights principles are an integral part of planning and financing processes. Cities thus become key players, serving as a bridge between global sustainability goals and the everyday quality of life of local communities.

Keywords: *liveability, human rights, Sustainable Development Goals, localization, urban development*

1. Bevezetés

A modern fejlesztési céloknak és emberi jogi normáknak mély filozófiai gyökerei vannak, azok a kérdések, amelyek a kortárs elméleti és gyakorlati szakembereket foglalkoztatják, az emberi civilizáció egyik alapkérdéseként is felfoghatók. Kutatásunk követi Arisztotelész munkásságát és 21. századi keretekbe helyezi egy-egy tételét. Ő volt az, aki megfogalmazta, hogy a városnak nem pusztán funkcionális vagy gazdasági céljai vannak (az együttélés, a kereskedelem, a védelem), hanem egy magasabb rendű, minőségi célja: az emberi kiteljesedés és a jó-lét (eudaimonia) biztosítása. Az emberhez méltó élet gondolata felfogható a minimális és alapvető emberi jogok biztosítására való törekvésnek és védelmének. Az ENSZ Emberi Jogok Nyilatkozata és a nemzetközi jogi egyezmények követik ezt a gondolatot és küldetésként határozzák meg számos célterületen ennek megvalósulását. Annak érdekében, hogy a városok (főként a nagyvárosok, metropoliszok) betölthessék funkcionálisan az emberi jogok védelmét, szükségük van az ezt biztosító infrastruktúrára, (köz)szolgáltatási palettára, mindezek együttes és megfelelő működésére. Ha úgy értelmezzük, hogy Arisztotelész kijelölte számunkra a célt, akkor a 21. századi eszközöket a globális megvalósításhoz a Fenntartható Fejlődési Célok (a továbbiakban: SDG-k) szolgáltatják. Ezek a célok egyfajta modern, operacionalizált jóllét fogalomként is értelmezhetők, biztosítva, hogy az emberhez méltó élet ne csak filozófia, hanem mérhető és globális léptékben is megkövetelt cél legyen. Az arisztotelészi városfelfogást a továbbiakban nem közvetlen emberi jogi előképként, hanem inkább normatív-filozófiai analógiaként értelmezzük, amennyiben az emberhez méltó élet feltételeinek biztosítását tekinti a város alapvető céljának.

A jelen tanulmány keretein belül a közösségi funkcióra fókuszálunk, a városfejlesztés emberi jogi alapú megközelítéseit vesszük számba, mégpedig azokat a megjelenítési mintázatokat, amelyek a leginkább ismert agendákban és fejlesztési dokumentumokban szerepelnek. A kézirat elméleti-szintetizáló, szakpolitikai értelmező tanulmány, amelynek célja az SDG-k, az emberi jogi alapú megközelítés és a városfejlesztés közötti kapcsolódások rendszerezése. Az alapvető kapcsolódási pontok bemutatását követően az integrált megközelítés fontosságát hangsúlyozzuk. Kiemeljük azokat a kritikai pontokat, amelyek gyengíthetik egy-egy gyakorlati politika megvalósulását, illetve azokat a főbb kihívásokat, amelyek az emberi jogok lokalizációjával kapcsolatban kerülnek előtérbe az európai és globális polikrízis kontextusában.

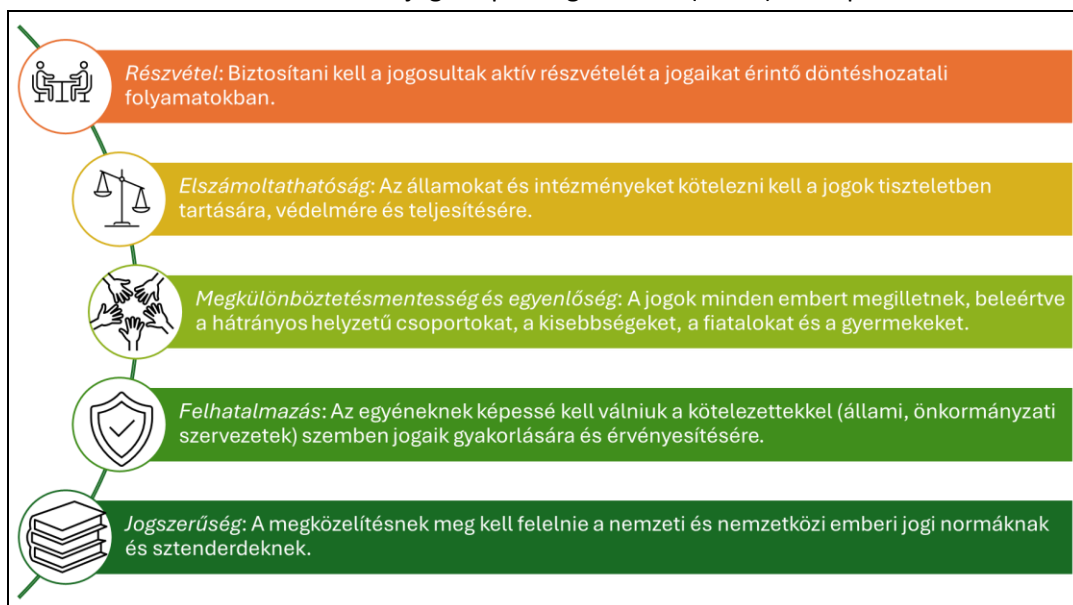
2. Az emberi jogok és az ENSZ Fenntartható Fejlődési Keretrendszer kapcsolata

Az ENSZ Fenntartható Fejlődési Célok és az emberi jogok egymást erősítő jellege a tudományos körökben is elismert tény (Kaltenborn et al., 2020; Feiring & König-Reis, 2020). A Danish Institute for Human Rights (DIHR) és az UNDP elemzése szerint az SDG-k több mint 90%-a jelentős átfedést mutat az Egyetemes Emberi Jogok Nyilatkozatával (UDHR) és a kapcsolódó emberi jogi szerződésekkel (DIHR 2016), anélkül azonban, hogy szisztematikusan hivatkozna ezekre (Long, 2018). Noha az SDG-k leírásában az „emberi jogok” kifejezés csak egy helyen fordul elő, az Agenda 2030 „senkit sem hagyunk hátra” vezérelve (leave no one behind,

továbbiakban: LNOB) gondoskodik az emberi jogok érvényesítéséről. Bexell et al. (2023) számos érvet sorakoztatnak fel az SDG-k és az emberi jogok mélyebb integrációja mellett, amelynek révén jobban kiküszöbölhetőek volnának a két globális kormányzási mód hiányosságai. Mindkét kormányzási mód ugyanis az ENSZ alapvető eszméit és vízióját tükrözi, azonos témákat érintenek, de eltérő sférákban, felépítéssel és logika mentén működnek. Lényeges különbség, hogy az Agenda 2030 emberi jogi elvekbe ágyazott fenntarthatósági céljai konkrét időkerettel rendelkező politikai kötelezettségvállalások, puha jogi nyilatkozatok, az emberi jogok érvényesítése ezzel szemben befejezetlen, nyitott végű folyamat, fokozatos teljesülésük érdekében a szerződő államok csupán azt vállalják, hogy minden rendelkezésükre álló erőforrást, eszközt, intézményt képesek mozgósítani (UNGA, 1966).

A két globális kormányzási mód a tekintetben is megfeleltethető egymással, hogy a megkülönböztetésmentesség és egyenlőség, mint transzverzális emberi jog, mind az emberi jogi megközelítés (*Human Rights-Based Approach*, a továbbiakban: HRBA), mind pedig az Agenda 2030 LNOB-vezérmotívumának központi elemét képezi. Az ENSZ-tagállamok emberi jogok iránti kötelezettségeit alapul vevő HRBA olyan általános értékelési keretrendszernek tekinthető, amely a fejlesztési együttműködések, a szakpolitikák és a projektek tervezése, végrehajtása és értékelése során az emberi jogokat helyezi a középpontba (1. ábra).

1. ábra: Az emberi jogi alapú megközelítés (HRBA) öt alapelve

Forrás: A *European Network of National Human Rights* honlapján található jelentések alapján saját szerkesztés.

Az LNOB-elv értelmében a 17 SDG megvalósításának minden emberre ki kell terjednie, de különös tekintettel a hátrányos helyzetű, marginalizált csoportok tagjaira, amely konkrét kötelezettségeket ró a kormányzatokra a szegénység, a hátrányos megkülönböztetés és a kirekesztés felszámolása, illetve az egyenlőtlenységek és a sérülékenységek az egyén és a társadalom potenciálját aláásó formái elleni küzdelem érdekében. Egyes SDG-k – a nők és férfiak közötti megkülönböztetésmentességről (SDG 5), vagy a gyermek- és kényszermunka

elleni védelemről (SDG 8) szóló célok – közvetlen módon hivatkoznak nemzetközileg elismert emberi jogokra. Az LNOB- és a HRBA-megközelítés közös vonása, hogy proaktív fellépést várnak el a kormányzati döntéshozók és intézmények részéről az egyenlőtlenségek mérséklése (SDG 10) és a nemek közötti egyenlőség érvényesítése terén (SDG 5).

3. Az ENSZ Új Városi Agendája és a 11. SDG

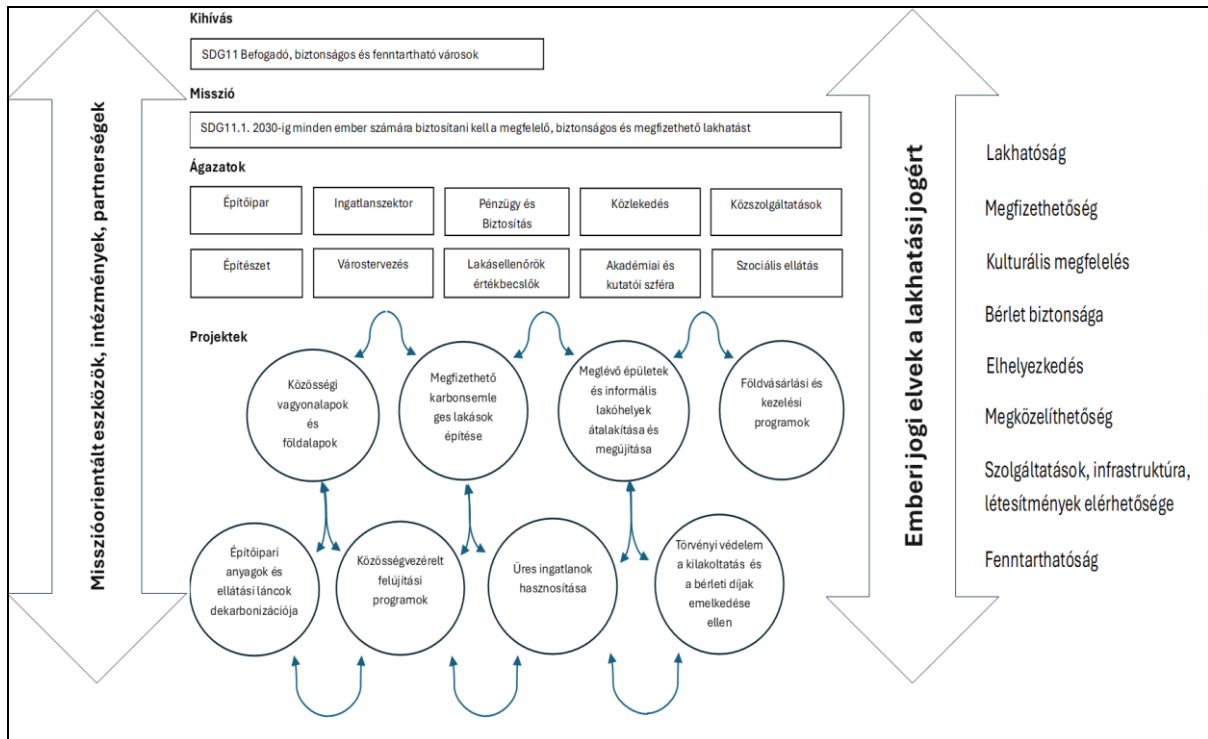
Az Agenda 2030 és a fenntarthatóság integrált szemléletét tükröző SDG-k valódi paradigmaváltást jelentettek a globális fejlődési kihívások korábbi egydimenziós, segélyalapú megoldásaival szemben, amelyek a szegénység felszámolását tűzték ki célul (Bellali et al., 2016). Az SDG-eket megelőzően a Föld legelmaradottabb országaira fókuszáló ENSZ Millenniumi Fejlődési Célok városi dimenziója a nyomornegyedek lakóinak helyzetére korlátozódott (legalább 100 millió nyomornegyedben élő ember életében jelentős javulás elérése 2015-ig). Az Agenda 2030 fenntarthatósági keretrendszerében már dedikált cél foglalkozik a városokkal (SDG 11, Fenntartható Városok és Közösségek), jelezve a városok egyre növekvő szerepét a globális fenntarthatósági diskurzusokban. Az ENSZ által 2016-ban rendezett Habitat III konferencia során elfogadott Új Városi Agenda (NUA) lefektette a következő két évtized várospolitikai irányelveit, közvetlenül kapcsolódva az SDG 11 “A városok és települések befogadóvá, biztonságossá, válságállóvá és fenntarthatóvá tétele” elnevezésű célhoz. A globális fejlődés paradigmaváltását, annak ún. “városi fordulatát” jelképező Új Városi Agenda reflektál az elmúlt évtizedek gyorsuló urbanizációjára, amelynek során a városok váltak a gazdasági növekedés, az innováció és a kreativitás motorjává, felértékelve a települési önkormányzatok státuszát is. A globális kihívásokra való lokális válaszadás kényszere alatt a városok már nem pusztán az SDG-k passzív megvalósítóiként, hanem cselekvő aktorként és hatékony problémamegoldóként pozicionálják magukat. A nagyvárosokat tömörítő C40, a Reziliens Városok vagy a Félelem Nélküli Városok nemzetközi hálózataiban a helyi kapacitások szerepére kerül a hangsúly, kiváltképp azokon a területeken, ahol az állam nem mutat jó példát. A “szolidáris” vagy “menedék” városok Európa-szerte is bővülő hálózatai széleskörű helyi összefogásra épülő alternatív gyakorlatokat és megoldásokat kínálnak a globális migrációs válság kezelésére, esetenként megkerülve a nemzeti kormányok előírásait.

A fenntarthatósági célok területén kvantitatív forradalmat jelentett az SDG-k megvalósításának támogatását szolgáló 169 integrált cél és több mint 230 mutató bevezetése 2017-ben. Az Agenda 2030 öt kritikus területe, az ún. “5P” modell (people, planet, prosperity, peace, partnership) első három komponense közvetlen módon kapcsolódik a fenntarthatóság három – társadalmi, környezeti és gazdasági – dimenziójához (Elkington 1997; Tremblay et al., 2020). Ugyancsak az embereket és a bolygót (az első 2 “P”) állítja a gazdasági döntések középpontjába az “emberi jogi gazdaság” ENSZ által képviselt víziója (OHCHR, 2024). Barsi (2025) tanulmányában az említett kritikus területek mellett megjelenik a digitalizáció és az innováció is, mint közvetlenül a városi fenntarthatósághoz hozzájáruló megoldás. Az alternatív (növekedés utáni) fejlődési irányzatok körébe sorolható emberi jogi gazdaság modellje legfontosabb céljának tekinti a holisztikus értelemben vett jogegyenlőség (polgári, kulturális, gazdasági, politikai és szociális, fejlődéshez, tiszta, egészséges és fenntartható környezethez

való jog) strukturális akadályainak lebontását. Emellett hangsúlyozza a fokozott kormányzati szerepvállalás szükségességét: az emberi jogi kötelezettségek megjelenését a költségvetési döntésekben, növekvő beruházásokat a közoktatási, az egészségügyi, a társadalombiztosítási szférában, konkrét akciókat az egyenlőtlenségek kezelésére, illetve a megszorító intézkedésektől vagy szociális célú programok leépítésétől való tartózkodást. Az emberi jogi gazdaság megvalósulásának feltétele az adózási igazságosság, a támogatások felülvizsgálata és az adósságválság kezelése (Tax Justice Network, 2024).

A NUA több helyen tartalmaz utalást az emberi jogokra, különösen a 11., 12. és 13. paragrafusokban, elismerve egyes nemzeti és helyi kormányzatok erőfeszítéseit a városhoz való jog speciális jogszabályok, politikai nyilatkozatok és karták útján történő érvényesítésére, valamint olyan városok és települések létrehozására, amelyekben minden ember számára hozzáférhetőek az egyenlő jogok és lehetőségek (UN, 2016). A NUA-ban az emberközpontúság még látványosabban megjelenik, mint az SDG-k kontextusában. A NUA "a város mindenkié" szlogen mentén részletezi a városok konkrét hozzájárulását az ENSZ fejlődési célok megvalósításához. A dokumentum szerint a helyi szakpolitikai folyamatok és szolgáltatások emberi jogi alapokra helyezése révén biztosítható a fenntartható és inkluzív városfejlődés elérése. Az egyetemes emberi jogok lokalizációja terén jelentős előrelépés, hogy a NUA konkrétan megállapítja az önkormányzatok felelősségét a területükön élők emberi jogainak biztosításában. A városok és települések inkluzív, biztonságos, ellenálló és fenntartható fejlesztésének átfogó céljához (11. SDG) olyan konkrét vállalások tartoznak, mint a szegénynegyedek felszámolása, a katasztrófakockázatok csökkentése, a környezetvédelem, a fenntartható közlekedés, a közbiztonság vagy a megkülönböztetés tilalma. A tíz alcél szervesen kapcsolódik a NUA-ban lefektetett városhoz való joghoz, beleértve az emberhez méltó lakhatáshoz, a tiszta környezethez, a szabad mobilitáshoz, az egyéni fejlődéshez vagy a félelemtől való szabadsághoz való jogot is. A lakhatáshoz való jog nemzetközi jogi beágyazottsága (UNGA, 1966) ellenére "puha", nem kikényszeríthető jognak számít a tagállamok többségében, a politikai elköteleződés és pénzügyi kapacitások hiánya a mai napig hátráltatja annak egyetemes emberi jogként való elismerését. Léteznek azonban az SDG-k lokalizációjára irányuló pozitív kezdeményezések (2. ábra), erre jó példa a lakhatási válság misszióorientált, emberi jogi alapú megközelítése (Mazzucato & Farha, 2023). A lakhatási válság emberi jogi válságként való keretezése abból a tényből indul ki, hogy a földön több mint 1,8 milliárd ember él állandó vagy megfelelő lakóhely nélkül, pl. informális lakhatási formában, és még magasabb azoknak a száma, akiknek megfizethetetlen bérleti díjakkal, kilakoltatással, vagy energetikai szegénységgel kell szembenézniük, illetve azoké, akiknek az otthona nem nyújt védelmet a klímaváltozással kapcsolatos katasztrófák és szélsőséges hőmérsékletingadozások ellen (IMF, 2022).

2. ábra: Az SDG 11.1 misszióorientált és HRBA-megközelítése

Forrás: Mazzucato & Farha (2023) alapján saját szerkesztés.

4. Az emberi jogi alapú megközelítés megjelenése a várospolitikában

Az európai városok növekvő emberi jogi szerepvállalásának gyökerei, a hatvanas évek végén Párizsból induló *droit à la ville* mozgalomig nyúlnak vissza, amely a városok társadalmi funkciójára, demokratikus irányítására, a piac- és beruházásvezérelt városfejlesztési folyamatok feletti uralom visszaszerzésére vonatkozó követeléseket fogalmazott meg. Lefebvre (1972) a városhoz való jog fogalmával a városi lakosság és a város „használóinak” a helyi közügyekben, a városi tértermelési és tervezési folyamatokban való aktív részvételét hangsúlyozta. A hétköznapi térhasználók térbeli gyakorlataik – rutintevékenységeik, a tér materiális elrendezése révén – naponta alakítják és újratermelik az *észlelt teret*, illetve sajátítják ki a szubjektív jelentésekkel felruházott, képzeletük, tapasztalataik által létrehozott *megélt teret*. A társadalom domináns tereként azonosított, ideológiákkal átszőtt absztrakt térrel szemben a térbeli gyakorlatok észlelt tere erősíti a marginalizált kisebbségi csoportok számára a hovatartozás érzését, illetve a találkozások megélt tereként a társadalmi viszonyok átrendeződésének maximális potenciálját hordozza. A városhoz való jog Harvey (2003) posztmaterialista olvasatában nem pusztán a városi erőforrásokhoz való egyenlő hozzáférést, hanem a városi élet és fejlődés aktív, demokratikusabb és igazságosabb alakításának jogát jelenti. A közösségi kezdeményezések, a részvételi kormányzás, a városhoz való jog köré szerveződő társadalmi mozgalmak közös vonása, hogy a kollektív szükségletek kielégítésére, mint a városok elsődleges funkciójára irányítják a figyelmet.

Az emberi jogi városok 2010-es évek óta látványosan növekvő mozgalmának közvetlen előzménye a bécsi Emberi Jogi Világkonferencia során elfogadott 1993. évi Bécsi Egyezmény,

amely kiemelkedő szerepet szán az emberi jogok oktatásának és nyomon követésének, ennek érdekében független nemzeti emberi jogi intézmények felállítását javasolta. Az USA-beli PHDRE (*People's Movement for Human Rights Learning*) nonprofit szervezet a Bécsi Egyezmény iránymutatásai alapján kezdte meg a '90-es években működését az emberi jogok oktatása és megvalósítása területén, társadalomjobbító szándékkal. A PHDRE szemléletében az emberi jogi város olyan közösség, ahol a civil szférában, a kormányzati szervezetekben és intézményekben a jóakarató emberek arra törekednek, hogy az emberi jogi keretrendszer alapján határozzák meg a közösségi élet fejlődésének irányát.

Felfogásunkban az emberi jogi városok hidat képeznek a fenntartható fejlődés és az emberi jogok párhuzamos narratívái között, és hatékony eszközként szolgálhatják az ENSZ fenntarthatósági célok teljesülését. Az Új Városi Agenda keretrendszerét adó városhoz való jog voltaképpen a bevezetőben ismertetett emberi jogi alapú megközelítés, vagy HRBA-elv városi terekre vonatkozó kiterjesztése. Noha jogilag nem definiált és érvényesíthető fogalom, a városhoz való jog jelentős tudományos és társadalmi visszhangot kapott (különösen a városi szegények és a menekültek vonatkozásában), illetve referenciaként szolgál a városok számára kvázi normatív jelleggel bíró, puha jogi eszközökben. Az európai és globális városi karták a várost a városi jogok gyakorlásának kollektív tereként (lásd *Az emberi jogok védelme a városokban c. európai karta*, ECHCR, 2000) a részvételi demokrácia feltételeit biztosító helyi politikai közösségként (lásd *Az emberi jogok a városokban c. globális karta-agenda*, 2011) definiálják, illetve terjesztik ki a városi polgár fogalmát a kartát aláíró városokban tartózkodó minden személyre, függetlenül attól, hogy rendelkezik-e állandó lakhatással, vagy megfelel-e az állampolgári követelményeknek. A társadalmi mozgalmak zászlajára tűzött társadalmi igazságosság nevében a városi karták egyfajta emancipatórikus teret hoznak létre a városlakók, különösen az illegálisan ott tartózkodók számára, ahol a városhoz való jog a törvényi korlátozásokkal szemben érvényesül. Az emberi jogi aspirációjú városokból épülnek fel a Harvey (2019) által leírt városi forradalom frontvonalán harcoló *lázadó városok* alulról építkező hálózatai, olyan városoké, amelyek a városi szuverenitás újfajta, a nemzeti szuverenitás hagyományos elvével és az uralkodó neoliberais várospolitikával szembe forduló formáira irányítják a figyelmet. Az ECHCR legfőbb érdeme, hogy politikai elismertséget szerzett az önkormányzatok számára az emberi jogok védelmében. A Human Rights Cities mozgalom alapító dokumentumának tekintett kartát a mai napig több mint 400 európai város írta alá. Az aláíró városok saját szintjükön kötelezik magukat a nemzetközileg elismert emberi jogok tiszteletben tartására, védelmére és teljesítésére; a marginalizált és hátrányos helyzetű társadalmi csoportok érdekeinek figyelembevételére; valamint a helyi politikákban az emberi jogi megközelítés érvényesítésére. A városi kartákban szereplő, és minden városlakót megillető jogok többnyire leképezik, de ki is egészítik a nemzetközi emberi jogi egyezményekben felsoroltakat. A magasabb szintű jogi normákban nem szereplő, a városi léthez kötődő jogok körébe tartozik az ECHCR-ben elsőként kodifikált városhoz való jog, vagy pl. Mexikóváros emberi jogi kartájában (2010) a szabadidőhöz, a harmonikus városfejlődéshez, a magas színvonalú helyi szolgáltatásokhoz, a nyugalomhoz, vagy a biztonsághoz való jog. A globális emberi jogi normák lokalizációjában fontos szerepet játszott annak felismerése, hogy a helyi

önkormányzatok minden más területi szintnél hatékonyabban képesek ellátni az emberi jogok védelmét. Különösen igaz ez a szociális jogok területére, amelyek önkormányzatosítása a globális és európai polikrízis (klímaválság, orosz-ukrán háború, migrációs válság, geopolitikai konfliktusok stb.) kontextusában kritikus fontosságúvá vált. Az önkormányzatok illetékességébe tartozó szociális jogok, beleértve a lakhatáshoz, az egészségügyi ellátáshoz, az oktatáshoz és a tisztességes munkához való jogot, mint alapvető emberi jogok a legközvetlenebb módon befolyásolják a helyi közösségek jólétét (Mishyna, 2024; magyarországi eseteket mutat be Tésits & Rongics, 2024 és Kormányos, 2021). Európa-szerte a helyi és regionális hatóságok növekvő szerepet kapnak az emberi jogok és az SDG-k előmozdításában (O Molin 2010). Ennek egyik mozgatórugója az EU-n belül a decentralizációs trend erősödése, amely a helyi kormányzást tekinti a fenntartható, inkluzív és emberi jogi alapú fejlődés legfőbb hajtóerejének. Az EU célzottan támogatja az európai önkormányzatok növekvő szerepvállalását az EU Alapjogi Ügynöksége (FRA), az emberi jogi városok hálózata és gyakorlati szakemberek együttműködésében kiadott „Az emberi jogi városok az Európai Unióban – Gyakorlati útmutató: Útmutató a helyi önkormányzatok számára az emberi jogok mindennapi életbe történő beépítéséhez” c. kiadványával (FRA 2026), amely a magasabb emberi jogi sztenderdeknek megfelelni kívánó városok számára készült. E mellett a Helyi és Regionális Önkormányzatok Kongresszusának tevékenységei révén az Európa Tanács is kiemelt prioritásként kezeli az emberi jogok lokalizációját. A szociális jogok listáját az Európai Szociális Karta tartalmazza. A Tanács 2024. július 4-én elfogadott *Vilniusi Nyilatkozata* megerősíti az EU-tagállamok elkötelezettségét a szociális jogok, mint alapvető emberi jogok védelme és érvényesítése iránt, kiemelve a munkához, az egészséghez, az oktatáshoz, a társadalombiztosításhoz, a lakhatáshoz való jogokat, ide sorolva számos gazdasági, kulturális és környezeti jogot is, amelyek nélkülözhetetlenek a demokrácia stabilitásához (O Molin, 2010).

A városhoz való jog követelése a 2008-as világválságot követően megjelenő új municipalizmus mozgalmában kaptak ismét erőre. A kezdeményezéshez kapcsolódó városok („lázado városok”, „félelem nélküli városok”, „változás városai”, „szolidáris városok”) a közvetlen demokráciát tekintik a gazdasági egyenlőtlenségek és a társadalmi kirekesztés legfőbb ellenszerének. A mozgalom által hangsúlyozott új lokalizmus a nemzetállami szint felől a városok és azok hálózatai felé történő radikális hatalmi átrendeződést sürget. A mozgalom intézményesülésének mintavárosa Barcelona, amelynek első női polgármestere, Ada Colau, a korábbi lakhatási aktivista egy nagyvonalú szociális lakásprogram és dedikált önkormányzati egység létrehozásával küzdött a kilakoltatások ellen. A jogok és a helyi közszolgáltatások bevándorlókra való kiterjesztését célzó „Barcelona menedékváros” tervvel 2015-ben példát mutatott a HRBA-szemléletű várospolitikai modellt követő európai városok számára, szembekerülve a madridi vezetéssel. 2017-ben Barcelona létrehozta az autoriter populizmusok és xenofóbia terjedésének kontextusában az önmagukat az emberi jogok, a radikális demokrácia és a közjó tereként pozicionáló Félelem Nélküli Városok nemzetközi hálózatát, amelyek az emberi jogok (beleértve a bevándorlók befogadását), a környezeti igazságosság és a klímacélok elválaszthatatlan egységét hangsúlyozták (Dawson et al., 2022). Barcelona

kiterjedt városdiplomáciai tevékenységeire építette nemzetközi identitását az *UCLG*, a világ legnagyobb, az önkormányzatok fenntartható fejlődését támogató városszövetségének székhelyeként, a közel száz klímabarát várost tömörítő C40 globális városhálózat tagjaként, illetve Birmingham, Frankfurt, Lyon, Milánó és Rotterdam mellett a több mint 200 nagyvárost tömörítő *Eurocities* hálózat alapítójaként.

5. Az emberi jogok érvényesülése az Agenda 2030 és a jogállamisági cél vonatkozásában

A liberális nemzetközi világrend szellemében íródott “Béke, Igazságosság, Erős intézmények” elnevezésű SDG 16 vagy más néven “jogállamisági SDG” céljai közé tartozik a békés és inkluzív társadalmak előmozdítása a fenntartható fejlődés érdekében, az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés biztosítása minden ember számára, valamint hatékony, átlátható, elszámoltatható és demokratikus intézmények létrehozása *minden kormányzati szinten*. 2025-ig a 23 alcél közül egyetlen területen sem valósult meg jelentős előrelépés, 15%-uk esetén pedig visszalépés tapasztalható (UNDP, 2025), ami még inkább sürgetővé teszi a HRBA-vezérelt politikák elterjedését. A jogállamiság a nemzetközi jogrendszer sarokköve, a fenntartható fejlődés elérésének fontos feltétele, de egyúttal következménye is. Az SDG-ben szereplő jogállamisági célkitűzés számos aspektusa a béke és a biztonság, az emberi jogok tisztelete és a jó kormányzás elveivel hozza összefüggésbe a fejlődés fogalmát. A jogállamiság az ENSZ definíciójába olyan kormányzási elv, amelyben minden személy, intézmény és entitás – beleértve az államot is – nyilvánosan kihirdetett, egyenlően alkalmazott és függetlenül elbírált törvényeknek van alávetve (UN, 2026). Az Agenda 2030 és az SDG 16 a jogállamiság procedurális és tartalmi elemeivel is foglalkozik, egyrészt azzal, hogy a tagállamoknak milyen eszközök állnak rendelkezésükre az egyetemes, megkülönböztetésmentes, méltányos eljárások és mechanizmusok előmozdítására, a szubsztantív elemek pedig a biztonság, az emberi jogok, az igazságosság, a jogállamiság és a jó kormányzás számos aspektusát érintik. Az emberi jogok korlátozása, a civil társadalom visszaszorítása, az autoriter tendenciák és a populizmus terjedése negatív módon befolyásolja az SDG-k elérését (Tschirgi, 2023), ugyanakkor az LNOB-elvhez igazodó fenntarthatósági célok terén az előrehaladás jó eséllyel alááshatja a populista politikák népszerűségét (Kroll & Zipperer, 2020). A társadalmak toxikus polarizálódása és az autoriter tendenciák erősödése ugyanis egymást erősítő folyamatok (Lundstedt et al., 2022). Az SDG 16 teljesülésének nyomon követésével foglalkozó göteborgi V-Dem Intézet legfrissebb jelentésének (Nord et al., 2025) következtetései szerint 2024-ben először haladta meg a világban az autoriter rezsimek száma (91) a demokráciákét (88), miközben a liberális demokráciák a világon a legkevésbé jellemző kormányzási formát képviselik (29 ország). A populista autokratizáció az EU több mint 20%-át érinti (Lundstedt et al., 2022).

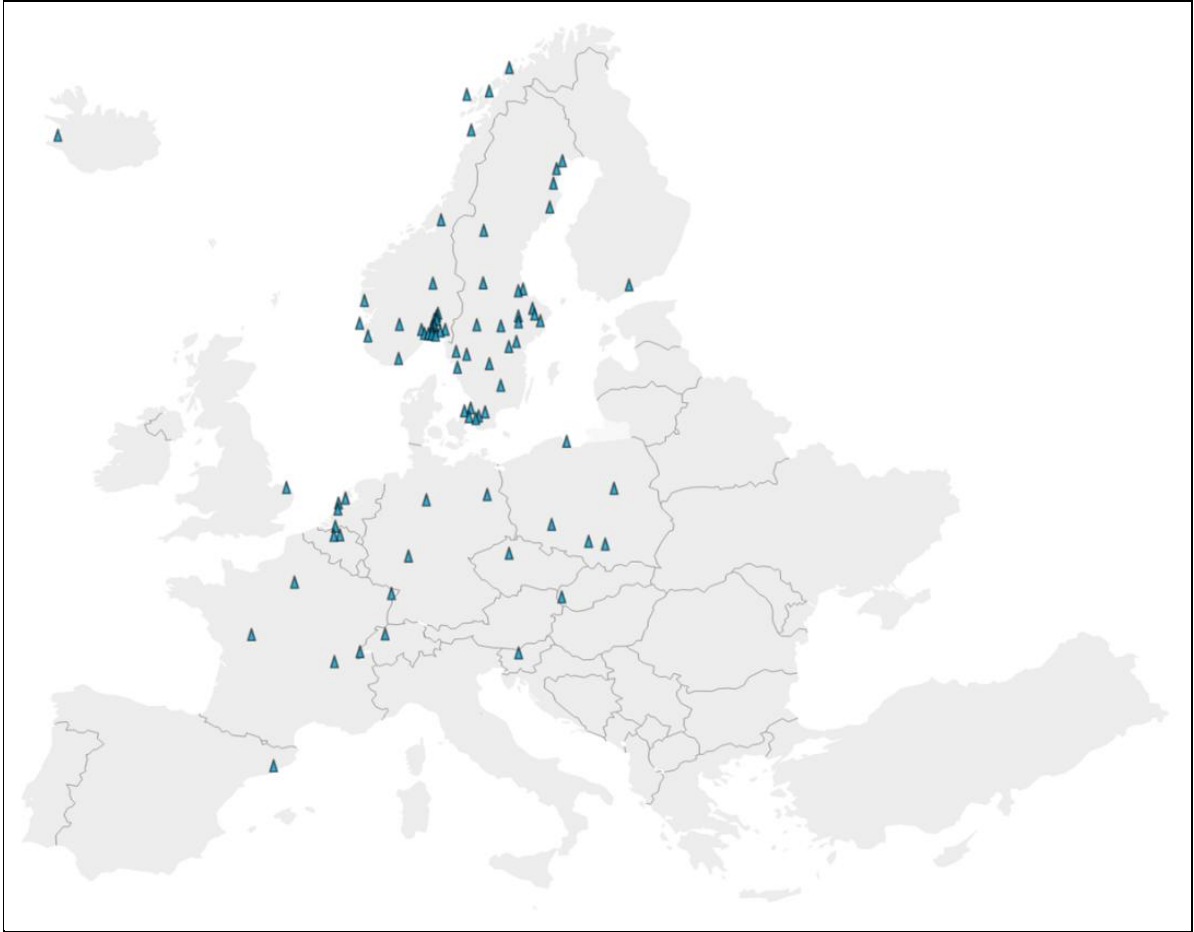
Az SDG 16 transzverzális, “képesé tevő” cél (Oosterhof, 2020; Cram, 2024) a fenntartható fejlődési keretrendszer egészét tekintve, mivel a társadalmi szükségletek kielégítésére alkalmas intézmények létrehozásától függ az előrehaladás minden egyéb globális cél, pl. a szegénység felszámolása, a gazdasági fejlődés, az élelmezésbiztonság és a nemek közötti egyenlőség területén is. A nemzetközi jogrendszerben való széleskörű értelmezéséhez képest

visszalépést jelent, hogy a jogállamiság csak az alcélok (16.3) szintjén jelenik meg, az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés globális céljának alárendelve. A közérdekű információkhoz való hozzáférés biztosításáról és az alapvető szabadságjogok védelméről szóló 16.10 alcél közvetlen hidat képez az Agenda 2030 valamint az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata és általában véve az emberi jogok között. Alapvető jogokként kerül meghatározásra: a szólásszabadság; a vallásszabadság; a szükségletektől való mentesség; a félelemtől való mentesség; a véleménynyilvánítási és kifejezési szabadság; a békés gyülekezési és egyesülési szabadság; az információhoz való hozzáférés, amelyek a városi élhetőséget alapvetően meghatározó soft tényezőkként említhetők (UN, 2025).

Világszerte számos, a sokszínű társadalmak iránt elkötelezett kormányzat létesített speciális programokat a hazájukban üldözött írók, alkotók, művészek védelmére. Ennek legkiemelkedőbb példája a 2006 óta működő *International Cities of Refuge Network* (ICORN), a menedékvárosok 2026-ban már több mint 90 tagot számláló, főként európai bázisú nemzetközi hálózata (3. ábra). Az ICORN az 1980-as években szerveződő *Sanctuary Cities*, a szolidáris vagy menedékvárosok USA-beli mozgalmának mintájára alakult. Az elmúlt évtizedek során több mint 300 állam és város csatlakozott, felvállalva az illegális bevándorlók védelme, városhoz való jogaik érvényesítése érdekében a föderális kormányzattal való konfliktusokat, szükség esetén a bevándorlási hivattal való együttműködést is megtagadva. Európa-szerte Spanyolországban, Belgiumban, Németországban, Svájcban és Hollandiában jöttek létre a menekültek befogadása és társadalmi integrációja céljából a menedék- vagy szolidaritási városok különböző méretű hálózatai. E városhálózatok kettős funkciója, hogy érdekképviseleti koalícióként a városok pozícióját erősítsék a kormányzati szinttel való vitás kérdésekben, másrészt a tudáscserére alkalmas platformként elősegítsék a menedékjog területi jó gyakorlatainak terjedését (Agustín & Jørgensen, 2025; Dreher & Bauder, 2026).

Az ICORN-városok több mint 100 emberi jogi rendezvényt szerveznek évente, és bentlakásos programjukon keresztül átmeneti szállást biztosítanak a hazájukban üldözött írók, újságírók, értelmiségiek, emberi jogi aktivisták számára, biztosítva az arisztotelészi filozófia, az élhető, emberekre alapozott városi fenntarthatóság továbbélését. Közép-Európából elsőként Krakkó lépett be a hálózatba 2011-ben, de időközben Gdańsk, Wrocław, Katowice, és Varsó is csatlakozott.

3. ábra: Az ICORN városhálózat tagjai Európában, 2025

Forrás: az icorn.org-on elérhető taglista alapján saját szerkesztés.

6. A fenntarthatósági célok lokalizációja az EU-klimacélok fényében

Az Agenda 2030 teljesülésének, társadalmi elfogadottságának feltétele a magas szintű célok konkrét és mérhető helyi cselekvéssé alakítása, vagyis az SDG-k lokalizációja. Ez annál is inkább indokolt, mivel a 17 SDG-hez tartozó 169 cél több mint 65%-a nem volna megvalósítható a helyi és regionális önkormányzatok bevonása nélkül (Aalbers, 2020; Sachs et al., 2021). A fenntartható fejlődési célok lokalizációja érdekében egyre több nemzeti, regionális és helyi tervbe és programba, többszintű monitoringrendszerbe épült be az Agenda 2030 és a kapcsolódó SDG-k, az ENSZ Gazdasági és Szociális Ügyek Főosztálya (UN DESA) előírásainak megfelelően. Az Agenda 2030 megvalósítása az EU számára is kiemelt prioritás, ami egyértelműen megjelenik a két párhuzamos stratégiai keretrendszer – az ENSZ Fenntartható Fejlődési Célok és az Európai Zöld Megállapodás – összhangjában. A Zöld Megállapodás (European Green Deal, továbbiakban: EGD) nem más, mint az EU regionális stratégiája az SDG-k megvalósítására, a 17 közül legalább 12 fenntarthatósági célt érint közvetlenül. Ugyanakkor aggasztó tendencia, hogy az elmúlt néhány évben az EGD egyre markánsabban eltávolodott a fenntarthatóság társadalmi dimenziójától, ami megnyilvánul a célok szűkülő fókuszában – karbonsemlegesség, iparpolitika, szabványoknak való megfelelés –, a társadalmi megújulás helyett a technológiai átállás elsőbbségében, az emberi jogi vonatkozású SDG-k

alulreprzentáltságában (Koundouri et al., 2024). Az SDG-k szakpolitikai integrációjának szükségességét a Bizottság elsőként „A fenntartható európai jövő következő lépései – Európai fellépés a fenntarthatóságért” c. kommunikéjében hangsúlyozta, amelyet 2016-ban közölt az ENSZ Fenntartható Fejlődési Menetrendjére adott válaszként. Később a Bizottság “A Fenntartható Európa felé 2030-ig” c. vitaanyagában (EB, 2019) felvázolta az Agenda 2030 megvalósításának három scenárióját, előírva minden közösségi és tagállami kezdeményezés fenntarthatósági céloknak való alárendelését. A dokumentum az Európai Zöld Megállapodás előfutárának tekinthető, amely 2050-ig a klímasemleges Európa és a közös jólét megteremtését tűzte ki célul. A legambiciózusabb jövőkép egy többszintű kormányzási rendszerben megvalósuló, a területi szintek és szereplők közti szoros koordinációt feltételező kötelező érvényű páneurópai SDG-stratégia, amely hatékonyan szolgálhatja az európai zöld és inkluzív növekedést, azonban nincsen tekintettel a tagállamok eltérő adottságaira és kihívásaira (Poyraz & Szalmáné Csete, 2023). Az EU 2023-as önkéntes felülvizsgálatában (EUVR, 2023) megerősíti, hogy a Bizottság a 2030-ig tartó menetrendet „összkormányzati” megközelítéssel (ún. “whole-of-government approach”) hajtja végre, az SDG-ket minden bizottsági javaslatba, politikába és stratégiába integrálva.

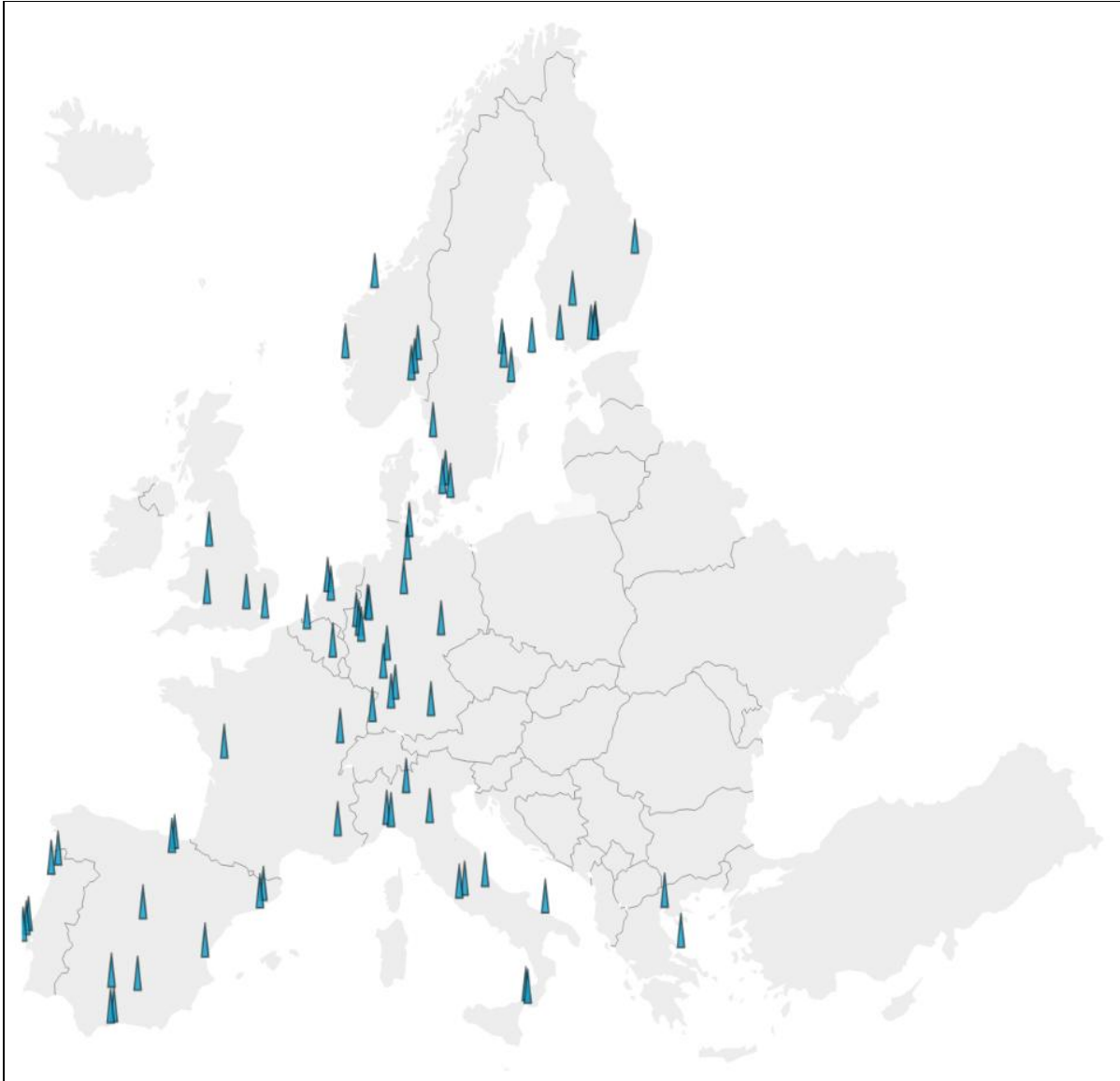
Az EU számos közösségi finanszírozású kezdeményezés, együttműködési platform, támogató szolgáltatás nyújtása és szervezetei révén támogatja a városokat és régiókat az SDG-k megvalósításában. A Régiók Bizottsága (CoR), a régiók és városok “hangjaként” az uniós politikai döntéshozatalban és a helyi klímaakciók koordinációjáért felelős szervként az Európai Zöld Megállapodás kulcsszereplője: 2019 óta több mint 78 véleményt és határozatot közölt az EGD különböző témaköreiben. A CoR a reziliencia prioritás alatt 2020-ban indított klímasemlegességet célzó “*Green Deal Going Local*” kezdeményezése egy rugalmasabb, megújult, a régiók és városok adottságait és igényeit középpontba helyező, place-based szemléletű zöld átállási agendát irányoz elő (Green Deal 2.0). A felülvizsgált Zöld Megállapodás fókusza az EU fenntartható versenyképessége és stratégiai autonómiája, a klímacélok integrációja a gazdasági biztonság és ipari versenyképesség céljaival, a reziliens és társadalmilag igazságos klímasemlegesség, illetve a zöld innováció potenciáljának kiaknázása a bolygó határain belül (COR, 2024). A planetáris határokhoz visszatérő és azokhoz igazodó, közös jólétet biztosító növekedés a szükségletek abszolút csökkenésével számoló fenntarthatósági stratégiát feltételez. Kiemelt prioritás a termelékenység növelése helyett az innováció szűkösség alapú, a túlfogyasztást és túlkeresletet egyaránt visszafogó megközelítése, és ezzel párhuzamosan az innovációs ciklusok lassulása, kiváltképp a felesleges keresletet generáló technológiák esetében (pl. új modellek gyakori megjelenése a számítógépek vagy telefonok piacán). A fogyasztás csökkenésével a kritikus nyersanyagoktól és energiaimporttól való függőség is enyhül, amelyek esetében a globális értékláncok ellátási zavarai kiemelt kockázatot jelentenek a gazdaság számára. Noha az EU 2025-ben indított új versenyképességi stratégiája, a *Tisztaipar-megállapodás* számos keresletoldali ösztönző révén hozna létre új piacokat a tiszta technológiák számára, vonzóbbá téve a fenntarthatóbb alternatívákat mind a fogyasztók, mind a vállalatok körében, ezekben nem jelenik meg az abszolút fogyasztás csökkentésének szempontja a bolygó klímaváltozási és biodiverzitási határain belül, mivel

továbbra is érvényesül – a zöld diskurzusra ágyazva – a korábbi versenyképességi stratégiák termelékenységi fókuszsa (Gayraud, 2025). Kritikaként fogalmazható meg, hogy a klímaváltozással kapcsolatos iparpolitika “napfény” problémájára nem ad megfelelő választ (Bärnthaler et al., 2025). Ergen & Schmitz (2023) tanulmánya rámutat arra, hogy a zöld teremtő rombolással járó veszteségek erőteljes ágazati és területi koncentrációja miatt az államnak a piaci szabályozás helyett a “sunshine” ágazatokról való leválás elfogadottságának feltételeit kell biztosítani a klímaváltozással kapcsolatos szerkezetátalakítási gondokkal küzdő régiók, a lakosság és a vállalatok számára.

A Polgármesterek Klíma- és Energiaügyi Szövetsége (CoM), az Európai Bizottság 2008-ban indított bottom-up kezdeményezése több mint 12 ezer európai önkormányzatot támogat önkéntes klímavédelmi és fenntartható energetikai vállalásaik teljesítésében, a városok és az EB közötti formális szerződésekben (Fenntartható Energia és Klímavédelmi Cselekvési Terv, SECAP) foglaltak szerint. A Zöld Megállapodás részeként az EU Horizont Európa klímasemleges és intelligens városok missziója is a városi önkormányzatokat helyezi az európai zöld növekedési stratégia homlokterébe (EC 2025a). Az SDG-k helyi megvalósítása érdekében (SDG 17 – Partnerség a célok eléréseért) 112 európai várost támogat a klímasemlegesség elérésében 2030-ig a *NetZero cities* platform szakmai segítségével. Az európai klímacélok lokalizációjában fontos szerepet kap a Green Cities Accord (Zöld Városi Megállapodás), amely a környezetvédelem iránt elkötelezett polgármesterek törekvéseit támogatja az Eurocities hálózat koordinálásával. Emellett több mint 300 európai régió vesz részt a Horizont Európa Klímaváltozáshoz való alkalmazkodás (Climate-ADAPT) missziójában (SDG 13 – klímapolitika cél) és 142 város és régió csatlakozott a Körforgásos Városok és Régiók Kezdeményezéshez (Circular Cities honlap, 2026), amely közvetlenül támogatja az Agenda 2030 megvalósítását, kiváltképp az SDG 11 (Fenntartható városok és közösségek) és az SDG 12 (Felelős fogyasztás és termelés) célokon keresztül.

Az önkormányzatok által készített önkéntes helyi jelentések (Voluntary Local Reports, a továbbiakban: VLR) elősegítik az SDG-k helyi tervezési folyamatokba történő integrációját (4. ábra). Az SDG-k lokalizációját, a helyi adatgyűjtést és teljesítménymérést az UN-Habitat által fejlesztett VLR-Data Tool eszközcsoomag is támogatja. A Bizottság Közös Kutatóközpontja képzésekkel, illetve a *Kézikönyv az SDG-k megvalósításának Önkéntes Helyi Jelentéseiről* (Siragusa et al., 2022) c. kiadványával kínál módszertani útmutatót a helyi önkormányzatok számára az Agenda 2030 megvalósításához, bemutatva az SDG-k kölcsönös kapcsolatát, 72 indikátor segítségével biztosítva az LNOB-elv lokális érvényesülésének nyomon követését.

4. ábra: Az önkormányzatok önkéntes jelentései Európában az SDG-k lokalizációjáról, 2016–2024

Forrás: az UN-HABITAT adatai alapján saját szerkesztés.

Az UN-HABITAT adatbázisa alapján készült térkép jól illusztrálja a spanyol, német és svéd önkormányzatok kiemelkedő aktivitását az SDG-k megvalósításának helyi szintű nyomon követése terén. Az adatbázisában szereplő 71 ország közül 13 európai országnak a területén található olyan városi/mezoeszintű önkormányzatok, amelyek már nyújtottak be VLR-t 2016 és 2024 között. Globális szinten 283 város vagy régió készített önkéntes jelentést 66 különböző országból 2025 végéig (EC, 2025b). A kelet-európai városok körében szembetűnő a szubnacionális szintek monitoring tevékenységeinek szinte teljes hiánya, amelyben szerepet játszik az önkormányzati szféra gyengesége, a szakemberhiány a különböző területi szinteken, vagy a klímacélok nemzetgazdasági és energiabiztonsági szempontoknak való alárendelése. A poszt-szocialista városok számára az adatgyűjtés és a stratégiai tervezés területén is jelentős problémát okoz a kapacitáshiány. Az SDG-k és az LNOB-elv lokalizációját nagymértékben meghatározza a helyi és regionális adminisztratív kapacitások fejlettsége, a különböző területi

szintek tevékenységei közti koordináció szintje, a végrehajtási mechanizmusok hatékonysága; e tekintetben a különböző országok nagyon eltérő képet mutatnak (CoR, 2024; Bolibok et al., 2025).

7. Összefoglalás

Jelen tanulmányban a globális fenntarthatósági célok, a városfejlesztés és az emberi jogok integrált megközelítéseit vizsgáljuk, filozófiai és gyakorlati szempontból egyaránt. A kutatás kiindulópontját Arisztotelész városfelfogása adja, amely szerint a város elsődleges célja nem a pusztá együttélés, hanem az emberhez méltó, kiteljesedett élet biztosítása. Ezt az arisztotelészi célt vetítjük rá a 21. század globális kormányzási keretrendszerére.

A tanulmány első részében bemutatjuk az ENSZ Fenntartható Fejlődési Keretrendszer (Agenda 2030) és az emberi jogi normák szoros, bár nem mindig explicit kapcsolatát. Rávilágítunk, hogy bár a két rendszer (az SDG-k és az emberi jogi egyezmények) eltérő logika mentén – előbbi konkrét, időhöz kötött politikai vállalásokkal, utóbbi folyamatos, erőforrás-alapú kötelezettségekkel – működik, közös alapelveik (mint a „senkit sem hagyunk hátra”) és az emberi jogi alapú megközelítés összekapcsolják őket. Külön figyelmet szenteltünk a 11. SDG-nek (Fenntartható városok és közösségek) és az ENSZ Új Városi Agendájának, amelyek a fenntarthatóság „városi fordulatát” jelképezik, és explicit módon hivatkoznak a városhoz való jog, a részvétel, valamint a megkülönböztetésmentesség elveire.

A tanulmány második felében az emberi jogi alapú megközelítés várospolitikai megjelenését tárgyaljuk. Henri Lefebvre nyomán elemezzük a „városhoz való jog” fogalmának alakulását, amely a kortárs „emberi jogi városok” mozgalmának (menedékvárosok, lázadó, félelem nélküli városok hálózatai) alapját képezi. Részletesen kitérünk az európai és globális városi kartákra, amelyek a HRBA elveit a helyi önkormányzati gyakorlat szintjére transzponálják, és a városokat a szociális jogok (lakhatás, egészségügy, oktatás) hatékony védelmezőiként pozicionálják a polikrízis (klímaválság, migráció, geopolitikai feszültségek) kontextusában.

Vizsgálatunk tárgyát képezi továbbá a 16. SDG (jogállamisági cél), mint transzverzális „képesse tevő” cél, amelynek visszaesése (mint az autoriter tendenciák erősödése vagy a civil tér szűkülése) közvetlenül veszélyezteti a teljes Agenda 2030 megvalósulását. Végül az SDG-k és az emberi jogok lokalizációjának európai példáit tekintettük át, kitérve az Európai Zöld Megállapodás társadalmi dimenziójának gyengülésére, egyúttal a helyi önkormányzatok szerepére a klímacélok megvalósításában (Polgármesterek Szövetsége, NetZero Cities misszió) és az önkéntes helyi jelentések gyakorlatában.

A tanulmány végső következtetése, hogy a fenntartható városfejlesztés csak akkor lehet sikeres, ha az emberi jogi elveket (részvétel, elszámoltathatóság, diszkriminációmentesség) nem pusztán retorikai szinten, hanem a tervezési, finanszírozási és monitoringfolyamatok szerves részeként kezeli. A városok – a nemzetállamok mellett – egyre inkább kulcsszereplőivé válnak ennek a folyamatnak, hidat képezve a globális fenntarthatósági célok és a helyi közösségek mindennapi életminősége között.

Köszönetnyilvánítás

Egyed Ildikó az alábbi projekthez kötődően végezte a kutatómunkát: A 146411 számú projekt a Kulturális és Innovációs Minisztérium Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a K-23 pályázati program finanszírozásában valósult meg.

Horeczki Réka az alábbi projekthez kötődően végezte a kutatómunkát: A 152305 számú projekt a Kulturális és Innovációs Minisztérium Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a Starting-26 pályázati program finanszírozásában valósult meg.

Irodalomjegyzék

- Aalbers, H. L. (2020). *A Territorial Approach to the Sustainable Development Goals: Synthesis report*. OECD Urban Policy Reviews. Paris: OECD Publishing.
- Agustín, Ó. G. & Jørgensen, M. B. (2025). Urban Cosmopolitanism: Towards Multiscalar Networks of Solidarity and Hospitality Cities. In: Bauder, H. & Setrana (eds.) *Urban Migrant Inclusion and Refugee Protection- Volume 1: Frontiers of Sanctuary, Solidarity, and Hospitality*. Cham: Springer Nature Switzerland, pp. 181–197.
- Barsi, B. (2025). Az okos városok és a fenntarthatóság kapcsolatának elméleti bemutatása, valamint konvergenciája. *Területfejlesztés és Innováció*, 18 (2–3): 29–50. DOI: 10.15170/terinno.2025.18.02-03.02
- Bärnthaler, R., Mang, S., & Hickel, J. (2025). Toward a postgrowth industrial policy for Europe: navigating emerging tensions and long-term goals. *Globalizations*, 22 (6): 1124–1148. DOI: 10.1080/14747731.2025.2501821
- Bellali, J., Dellas, E., Fischer, K., & Strauch, L. (2016). *Sustainable Development Goals, New Urban Agenda and the Urban Nexus*. Berlin: Adelphi.
- Bexell, M., Hickmann, T., & Schapper, A. (2023). Strengthening the Sustainable Development Goals through integration with human rights. *International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics*, 23 (2): 133–139. DOI: 10.1007/s10784-023-09605-x
- Bolibok, P. M., Zinzuk, B., & Matras-Bolibok, A. (2025). Sustainability Transition in the Visegrád Group: Shared Goals, Different Paths. *Sustainability*, 17 (5): 1951. DOI: 10.3390/su17051951
- Circular Cities honlap (2026). <https://circular-cities-and-regions.ec.europa.eu/ccri-map/> (2026.02.10)
- CoR (2024). *Regions and cities shaping the European Green Deal 2.0*. Committee of the Regions. https://cor.europa.eu/sites/default/files/2025-03/regions_and_cities_shaping_the_european_green_deal-qg0224504enn.pdf/ (2025.01.25)
- Cram, S. (2024). *SDG 16 as an Enabler of the 2030 Agenda*. Policy Paper No. 32, July 2024.
- Dawson, A., Armiero, M., Turhan, E., & Biasillo, R. (2022) Urban climate insurgency: An introduction. *Social Text*, 40 (1): 1–20. DOI: 10.1215/01642472-9495075
- DIHR (2026). *Fenntartható fejlődési célokra vonatkozó emberi jogi útmutató*. Danish Institute for Human Rights. <https://sdg.humanrights.dk/> (2026.02.15)
- Dreher, N. & Bauder, H. (2026). Migrant and refugee solidarity in European cities: A meta-synthesis of key themes and approaches. *Cities*, 169: 106597. DOI: 10.1016/j.cities.2025.106597
- Elkington, J. (1997). The triple bottom line. *Environmental management: Readings and cases*, 2 (1997): 49–66.
- Ergen, T. & Schmitz, L. (2023). *The sunshine problem: Climate change and managed decline in the European Union* (No. 23/6). MPIfG Discussion Paper.
- EC (2025a). *Clean Industrial Deal: A joint roadmap for competitiveness and decarbonisation*. European Commission (COM/2025/85 final).
- EC (2025b). European Commission https://commission.europa.eu/publications/sustainable-europe-2030_hu/ (2026.02.15)
- European Commission, Directorate-General for Research and Innovation (2025). *EU mission, climate-neutral and smart cities*. Publications Office of the European Union. <https://data.europa.eu/doi/10.2777/2538881/> (2026.02.10)

- European Network of National Human Rights (2026). <https://ennhri.org/our-work/topics/> (2026.02.01)
- EUVR (2023). *EU Voluntary Review on progress in the implementation of the 2030 Agenda*. European Union, 2023.
- Feiring, B. & König-Reis, S. (2020). *Leveraging Human Rights Mechanisms to Improve SDG Followup and Review. Making the HLPF More Inclusive*. Uppsala: Dag Hammarskjöld Foundation.
- FRA (2026). https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2022-guide-human-rights-cities_en.pdf (2026.03.01)
- Gayraud, A. (2025). *From Clean to Sufficient: Shaping Demand Within Planetary Boundaries*. SSRN 5893024. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=5759426/ (2026.02.27)
- Harvey, D. (2003). The right to the city. *International Journal of Urban and Regional Research*, 27 (4): 939–941. DOI: 10.1111/j.0309-1317.2003.00492.x
- Harvey, D. (2019). *Rebel cities: From the right to the city to the urban revolution*. Verso books.
- ICORN (2026). International Cities of Refuge Network <https://www.icorn.org/icorn-city-of-refuge-membership/> (2026.03.01)
- IMF (2022). *Global Housing Watch*. International Monetary Fund. <https://www.imf.org/external/research/housing/index.htm/> (2026. 01. 10)
- Kaltenborn, M., Krajewski, M., & Kuhn, H. (2020). *Sustainable development goals and human rights* (p. 239). Springer Nature. DOI: 10.1007/978-3-030-30469-0
- Kormányos, K. Gy. (2021). A helyi értékek identitáserősítő és közösségépítő szerepe a Vajdasági Tisza mentén. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 6 (3): 92–108. DOI: 10.15170/TVT.2021.06.03.06
- Koundouri, P., Alamanos, A., Plataniotis, A., Stavridis, C., Perifanos, K., & Devves, S. (2024). Assessing the sustainability of the European Green Deal and its interlinkages with the SDGs. *Npj Climate Action*, 3:23. DOI: 10.1038/s44168-024-00104-6
- Kroll, C. & Zipperer, V. (2020). Sustainable development and populism. *Ecological Economics*, 176: 106723. DOI: 10.1016/j.ecolecon.2020.106723
- Lefebvre, H. (1972). *Le droit à la ville (1968)*. Paris: Anthropos.
- Long, G. (2018). Underpinning commitments of the Sustainable Development Goals: indivisibility, universality, leaving no one behind. In: French, D., Kotzé, L. J. (eds.) *Sustainable development goals: Law, theory and implementation*. Edward Elgar Publishing, pp. 91–116. DOI: 10.4337/9781786438768.00011
- Lundstedt, M., Boese-Schlosser, V. A., Alizada, N., Morrison, K., Natsika, N., Sato, Y., Tai, H., & Lindberg, S. I. (2022). *Autocratization changing nature? Democracy report*. https://v-dem.net/media/publications/dr_2022.pdf/
- Mazzucato, M. & Farha, L. (2024). *The right to housing: A mission-oriented and human rights-based approach*. Council on Urban Initiatives et al. <https://www.ucl.ac.uk/bartlett/sites/bartlett/files/2025-05/The%20right%20to%20housing.pdf/> (2026. 02. 05)
- Mishyna, N. (2024). Municipalization of Social Rights: The Changing Role of the Local and Regional Authorities. *European Studies—the Review of European law, Economics and Politics*, 11 (2): 245–264. DOI: 10.2478/eustu-2024-0024
- Nord, M., Altman, D., Angiolillo, F., Fernandes, T., God, A. G., & Lindberg, S. I. (2025). *Democracy Report 2025: 25 Years of Autocratization – Democracy Trumped?* University of Gothenburg: V-Dem Institute. DOI: 10.2139/ssrn.5227625
- O Molin, L. (2010). *The role of local and regional authorities in the implementation of human rights*. <https://rm.coe.int/0900001680718f20/> (2025.01.10)
- OHCHR (2024). *Report 2023 United Nations Human Rights Office of the High Commissioner*. <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/publications/ohchr-reports/ohchr-report-2023.pdf/>
- Oosterhof, P. (2020). *SDG16 in VNRs and Spotlight Reports: Reporting on Progress, Reflecting on Inclusive Accountability Measures and Recommendations for going ahead*. GIZ.
- Poyraz, A. Y. & Szalmáné Csete, M. (2023). Multi-level governance of sustainability transition in the European Union. In: Filho, W. L. et al. (eds.) *SDGs in the European region*. Cham: Springer International Publishing, pp. 291–313. DOI: 10.1007/978-3-031-17461-2_88

- Sachs, J., Schmidt-Traub, G., Kroll, C., Lafortune, G., Fuller, G., & Woelm, F. (2021). *The sustainable development goals and COVID-19: Sustainable development report 2020*. Cambridge: Cambridge University Press.
DOI: 10.1017/9781108992411
- Siragusa, A., Stamos, I., Bertozzi, C., & Proietti, P. (2022). *European Handbook for SDG Voluntary Local Reviews*.
<https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/2fddfb0e-f5c2-11ec-b976-01aa75ed71a1/language-en/>
- Tax Justice Network (2024). *A Human Rights Economy: What Is It And Why Do We Need It?* HRE Briefing.
https://taxjustice.net/wp-content/uploads/2025/04/HRE_briefing_ENG.pdf/ (2026.01.14)
- Tésits, R. & Rongics, M. (2024). Közösség által irányított helyi fejlesztési programok területi hatásai egy nyugat-dunántúli egyesület példáján. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 9 (4): 9–34.
DOI: 10.15170/TVT.2024.09.04.01
- Tremblay, D., Fortier, F., Boucher, J. F., Riffon, O., & Villeneuve, C. (2020). Sustainable development goal interactions: An analysis based on the five pillars of the 2030 agenda. *Sustainable Development*, 28 (6): 1584–1596. DOI: 10.1002/sd.2107
- Tschirgi, N. (2023). Getting peace and security on the development agenda: The evolution of a contested goal. In: Donais, T., Edgar, A. D., & Van Houten, K. (eds.) *Sustainable Development Goal 16 and the Global Governance of Violence*. London: Routledge, pp. 11–31.
- UN (2016). *The New Urban Agenda*. United Nations <https://habitat3.org/wp-content/uploads/NUA-English.pdf/> (2026. 01. 10)
- UN (2025). *The Sustainable Development Goals Report 2025*.
<https://unstats.un.org/sdgs/report/2025/The-Sustainable-Development-Goals-Report-2025.pdf/> (2026. 01. 10)
- UN (2026). <https://www.un.org/ruleoflaw/what-is-the-rule-of-law/> (2026.02.12)
- UNDP (2025). *Global Progress Report on Sustainable Development Goal 16: Indicators on Peaceful, Just and Inclusive Societies*. United Nations Development Programme. DOI: 10.18356/9789211546262
- UNGA (1966). International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. *Treaty Series*, 993 (3).
- UNHABITAT (2025). *Voluntary Local Reviews*. <https://unhabitat.org/topics/voluntary-local-reviews/> (2025.08.12)